

Läkare som flyktingar i dag och för 50 år sedan

Diskutera flyktingetiken vid nästa Riksstämman!

Det vore dags att i ett större forum diskutera den svenska läkarkårens etiska hållning, dels i nazitidens historiska perspektiv, dels när det gäller dagens flyktingpolitik. Varför inte vid ett symposium vid Riksstämman?

För några år sedan deltog jag i Deutsche Gesellschaft für Kinderheilkundes 90-årsjubileum. En session var ägnad åt den tyska barnläkarföreningen och dess medlemmar under Hitlertidens Tyskland.

Salen var fullsatt, äldre och yngre kollegers ansikten uttryckte ledsnad, bestörtning och förundran. Det var dödyst under föredragen, stämningen förtätad och diskussionen mellan äldre som varit med och yngre som inte var födda då var lågmäld, lugn men känsloladdad.

Det informerades om hur judiska kolleger bara försvann, de äldre visste då inte vart, och hur flera framstående judiska barnläkare flyttade/flydde till olika delar av världen (dock ej Sverige, se nedan) och att många blev kända namn inom den internationella pediatriken.

Det berättades om den Hitlertrogna ledningen inom föreningen, om det rasbiologiska tänkandet, anammat av dessa läkare, om den sk eutanasin där man tog livet av otaliga »mindervärdiga» barn.

Det välkända förlaget AG Karger, som hade judisk ledning med huvudkontor i Berlin och som gav ut bl a pediatrika tidskrifter, flyttade/flydde till Basel och fortsatte där sin verksamhet. De tyska barnläkarna samt barnklinikererna blev förbjudna av den nazistiska ledningen för barnläkarföreningen att läsa dessa tidskrifter eftersom de var utgivna av ett judiskt förlag.

Djupt tagna åhörare

Jag har under mina år som kongressdeltagare aldrig upplevt en liknande känslö- och stämningsfylld session. Som 30-talist har jag hört en del berättelser

tidigare, men det var en upplevelse att få höra det direkt från dem som var med.

Efteråt berättade den lika djupt tagna ordföranden för den tyska barnläkarföreningen, professor Eberhard Schmidt, att det var första gången man så här hade samlat sig kring det förgångna. Nödvändigheten av att bearbeta det skedda hade diskuterats länge men först nu hade det blivit av. Och man var ense om att det nog behövdes upprepas.

Vad gjorde läkarna i Sverige?

Under denna sommar har i Läkartidningen flera utmärkta och läsvärda artiklar behandlat läkarna i Nazityskland och brotten mot de mänskliga rättigheterna som begås alltjämt ute i världen i allmänhet och i forna Jugoslavien i synnerhet. I dessa artiklar saknar jag redogörelser för hur den svenska läkarkåren förhöll sig till nazismen under 1930–1940-talen.

Bl a är det känt att de medicinska föreningarna på de olika universitetsorterna i slutet av 1930-talet med förkrossande majoritet röstade emot att tyska judiska läkare skulle få asyl här i Sverige!

Sten W Jakobsson framhåller i en intervju i Läkartidningen 32–33/97 (sidan 2696) att etiska konflikter finns idag även i vårt land och hänvisar till den enskilde läkarens situation vid handläggandet av flyktingfrågor. Han framhåller också, helt i linje med min åsikt men i motsats till Läkarförbundets (Läkartidningen 19/97, sidan 1779), att förtroendeläkarens agerande kan vara djupt oetiskt.

Läkarna och flyktingpolitiken

Jag har i två tidigare artiklar i Läkartidningen (1995 och 1997) framfört behovet av en debatt om läkaretiken och flyktingpolitiken och efterlyst ställningstaganden från Läkarförbundet och Läkaresällskapet. Läkarförbundets etiska råd ser inte den etiska konflikt som kan finnas vid läkarens handläggning av enskild flyktingfråga (Läkartidningen 19/97).

Någon reaktion på mitt senaste debattinlägg har jag ännu ej noterat – frånsett en inbjudan att delta i en diskussion om förtroendeläkarnas ställning – »Myndighetsperson eller patientföreträdare?». Det har emellertid också va-

DEBATT

”Var står den svenska läkarkåren i förhållande till invandringen och flyktingfrågorna? Har inte någon någon åsikt? Eller orkar vi inte bry oss?”

rit anmärkningsvärt tyst från kolleger ute i landet.

Var står den svenska läkarkåren i förhållande till invandringen och flyktingfrågorna? Har inte någon någon åsikt? Eller orkar vi inte bry oss?

Utländska läkare – en resurs

Nyligen skrev Uno Käärrik en tankeväckande och välkommen ledare i Läkartidningen om det ökande problemet med utländska läkare och uppmanar oss att se dessa läkare som en resurs. De har varierande bakgrund och utbildning. De är inte så få – ca 600 väntar på kunskapsprovet, och många står i kö för att komma ut på provtjänstgöring.

För några år sedan blev jag i egen skap av ordförande för Svenska barnläkarföreningen kontaktad av en förtvivlad kroatisk barnläkare som förgäves sökt provtjänstgöring vid 17 barnkliniker. Brist på pengar och handledartid angavs som skäl till avslagen.

En rundfrågning avslöjade att vissa kliniker hade en eller flera läkare under provtjänstgöring, medan andra framhöll att brist på pengar och tid omöjliggjorde emottagandet av läkare...

Hur kommer dessa utländska läkares framtid att gestalta sig i vårt land? Är vi beredda att i tillsättningsärenden behandla dem på samma vis som svenska läkare med likvärdig utbildning?

Ett ämne för stämman

Jag känner att det är hög tid att vi i ett större forum diskuterar dessa nygamla frågor som den nuvarande invandringen aktualiserat. Inledningsvis vore det då lämpligt att ge en historisk tillbakablick på läkarkårens ställning under nazitiden.

Detta bör ske i regi av såväl Läkarförbundet som Läkaresällskapet – varför inte som ett symposium under nästa års Riksstämman? •

Författare

TOR LINDBERG
barnläkare, Örnahusen.

Fotnot

Tor Lindberg efterlyser i sin artikel en redogörelse för hur svenska läkare förhöll sig till nazismen. I påföljande debattartikel av Ulf Högberg återfinns en högtintressant sådan genomgång.

Red

Kommentar

Värt att diskutera!

Det finns all anledning att i olika sammanhang ta upp de två frågor som Tor Lindberg aktualiserar i sitt inlägg.

Den svenska läkarkårens inställning och agerande på 1930-talet när det gäller asyl för tyska judiska läkare har uppmärksammats av och till men någon samlad analys och diskussion har mig veterligen inte kommit till stånd. Ett riksstämmesymposium kan vara ett av flera sätt att försöka få en samlad bild men kan i så fall inte komma till stånd förrän 1998.

Den andra frågan, de utländska läkarnas situation i Sverige, är sedan en tid föremål för aktiva överväganden i samverkan mellan Svenska Läkaresällskapet och Sveriges Läkarförbund. Vid ett sammanträde nyligen mellan representanter för våra organisationer, kolleger med invandrarbakgrund och forskare inom området kunde vi identifiera ett antal konkreta arbetsuppgifter, t ex mentorskap, stark utbyggnad av svenskundervisningen, förmedling av »den tysta kunskap» som finns i den svenska kulturen och bättre samordning av olika provtjänstgöringar.

Slutsatsen var att en arbetsgrupp bör tillsättas av våra båda organisationer för att inventera de aktuella problemen och utarbeta ett program för läkarprofessionen samt ge stöd åt de utländska läkarna.

Claes-Göran Westrin
professor, ordförande för
Svenska Läkaresällskapet

Svenska läkare förde tysk politik

Vad kan vi lära av de tyska läkarnas delaktighet i nazismen? Å ena sidan hävdas att misstaget var att läkarna gick utanför själva doktorsrollen och blev statens tjänare, å andra sidan hävdas tvärtom att misstaget var att dåtidens läkare förblev sittande i mottagningsrummet utan att se sitt sociala och etiska ansvar. Vad kan vi lära av svenska läkares och medicinstuderandes protester mot de flyende judiska läkarna? Denna historia borde vara en del av svenska läkarutbildningen.

Sven-Erik Bergentz artikel »Läkare under nazismen inga oivilliga tjänare» ger skrämmande insikter i den utbredda antisemitismen bland tyska läkares, och enskilda läkares ansvar för Förintelsen [1]. Förhållandet att 45 procent av de tyska läkarna blev medlemmar i nazistpartiet, den högsta andelen av alla fackförbunden, hör samman med det dåtida vetenskapssamhällets nära samhörighet med den tyska nationalismen i början av seklet.

Uppropt till stöd för den tyska arméns övergrepp i Belgien 1914 skrevs under av bl a Röntgen, Behring, Wasserman, Neisser, Ehrlich och Planck, och endast Einstein och kardiologen Nicolai fronderade [2]. Tyska läkarförbundet blev sedan en av nazismens tillskyndare.

»... Hitler betraktades som den förste politiske ledare som verkligen förstätt biologiska problem och vikten av rashygieniska åtgärder som då sedan decennier diskuterats av tyska forskare» [1, 3].

Uteslutningarna från läkarkåren av judiska läkare gick mycket snabbt. Redan sommaren 1933 hade 235 professorer i medicin och biologi lämnat landet [2].

Förespråkade »eutanasin»

Den 1 september 1939 skrev Hitler under den order som tyska medicinska vetenskapen förespråkade och läkarförbundet länge arbetat för: obotligt sjuka, mentalt sjuka, och »svaga och svagsinta människor» i allmänhet skulle »medges en nådadöd».

Det så kallade Eutanasi-programmet innebar att tyska läkare tog livet av över 70 000 människor, psykiskt sjuka och förståndshandikappade. Det stoppades

Författare

ULF HÖGBERG

docent, institutionerna för obstetrik & gynekologi och epidemiologi & folkhälsovetenskap, Umeå universitet, Umeå.

på grund av de protester som först kom från dödadades anhöriga och som sedan leddes av präster och biskopar [4].

Erfarenheterna från detta massmord låg emellertid till grund för Förintelsen. Det industriella massmordet medikaliserades i termer som ohyra, verböld, renande av samhällskroppen, isolering, desinfektion. Den första kommandanten för Treblinka var läkare.

Djupt rotad antisemitism

Vad var bakgrunden till att »stora delar av läkarkåren hälsade nazismen med entusiasm», att SS-medlemskap 1937 var sju gånger vanligare bland läkare än övriga manliga tyska befolkningen? En nyckel ger Daniel Goldhagen i sin avhandling *Hitler's willing executioners – ordinary Germans and the Holocaust* [4].

Goldhagen framhåller att i 1800-talets tyska nationalidentitet fanns en djupt rotad antisemitism som var grunden för Förintelsen. Trots att judar endast utgjorde 1 procent av den tyska befolkningen var judehatet utbrett med pamfletter, upprop, förföljelser, misshandel och segregering.

En genomgång av 51 prominenta antisemitiska skribenters skrifter mellan åren 1861 och 1895 visade att 28 föreslog olika lösningar på »judeproblemet» och 19 föreslog det fysiska dödan- det. I valet i delstaten Sachsen 1880, där den judiska befolkningen utgjorde mindre än 0,25 procent, erhölet det konservativa partiet (klart antisemitiskt) tillsammans med antisemitiska partier 42,6 procent av rösterna.

Hitler red mycket tidigt på denna utbredda antisemitism. Redan i sitt tal 1920 *Varför vi är antisemiter* hävdade Hitler att judar var parasiter, inte människor, som skulle dödas. Einstein kände av judehatet när han tillträdde som professor i Berlin 1921 och fruktade att »han skulle tvingas att lämna Tyskland inom 10 år».

Starkt stöd för »eliminering»

En av Goldhagens centrala teser är att den nazistiska synen på judarna och